

lıklara dayalı tecrübeler. 5. Tevâtür yoluyla edinilen bilgiler (el-ma'lûmât bi't-tevâtür). Algı ile ilgisiz olan, çok sayıda güvenilir kişinin verdiği haberin akıl tarafından benimsenmesiyle edinilen bilgiler. 6. Varsayımlar (vehmiyyât). Gerçekte var olup olmadığı bilinmeyen şeylerin var sayılmasıyla oluşan bilgiler (meselâ idrak edilen varlıklara kıyas yapılarak ulaşılan, "Her varlığın mekânı vardır" önermesi gibi). 7. Yaygın kabûller (meşhûrât). Doğru kabul edilecek kadar üzerinde ittifak edilmiş bilgi ve önermeler (meselâ, "Yalan kötüdür" hükmü gibi).

Bilgi konusunda gerek Gazzâlî gerekse ondan önce ve sonra ortaya konan fikrî birikim, İbn Rüşd ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi büyük düşünürlerin de katkılarıyla, hâlâ bütün yönleriyle tahlile muhtaç ve bütün farklılıklarıyla modern epistemoloji için dahi ilham kaynağı olabilecek önemli doktrinlere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İşfahânî, *el-Müfredât*, "ilm", "ihâta" md.leri; *et-Ta'rifât*, "ilm" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, "ilm", "ma'rife" md.leri; İsmail Fenî, *Lugatçe-i Felsefe*, "connaissance" md.; Kindî, *Resâ'il*, I, 169; Fârâbî, *Kitâbü'l-Burhân*, Tahrîr Üniversitesi Aga Muhammed Mişkât Kütüphanesi, nr. 10/240, vr. 175^a; a.mlf., *el-Medînetü'l-fâzıla*, Beyrut 1985, s. 87-105; a.mlf., *Uyânü'l-mesâ'il* (el-Mecmû' içinde), Kahire 1325/1907, s. 65; a.mlf., *Fuşûl müntezze'a* (nşr. Fevzi M. en-Neccâr), Beyrut 1986, s. 51; İhvân-ı Safâ, *Resâ'il*, Beyrut 1376-77/1957, III, 385; Eş'arî, *Ma'kâlât* (Ritter), s. 158-163, 337-343, 490-491; Mâtürîdî, *Kitâbü'l-Tevhîd*, s. 3-17, 45, 129-130, 153 vd., 380-381; Bâkılânî, *et-Temhîd* (İmâdüddin), s. 7-8, 25-31; İbn Sî-nâ, *De Anima* (nşr. Fazlur Rahman), London 1970, s. 221-250; Bağdâdî, *Uşûlü'd-dîn*, Beyrut 1981, s. 5-33; Cüveynî, *el-İrşâd* (Muhammed), s. 12; Gazzâlî, *İhyâ'* (Beyrut), III, 18-20; a.mlf., *el-Munkuz mine'd-dalâl* (trc. Hilmi Güngör), İstanbul 1948, s. 4-5; a.mlf., *Mi'yârü'l-ilm*, s. 46-48, 60-62, 138-153; a.mlf., *Mihakkû'n-nazar fi'l-mantık* (nşr. Muhammed Bedreddin en-Na'sanî), Beyrut 1966, s. 57-66; Fahrreddin er-Râzî, *Muhassal: Kelama Giriş* (trc. Hüseyin Atay), Ankara 1978, s. 13-33; İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm*, I, 217-227; Hanîfî Özcan, *Matürîdî'de Bilgi Problemi* (doktora tezi, 1985, AÜ İlahiyat Fakültesi); Necip Taylan, *Gazzâlî'nin Düşünce Sisteminin Temelleri*, İstanbul 1989; Hüseyin Atay, "Kur'an'da Bilgi Teorisi", *AÜİFD*, XVI (1968), s. 155-176; Marie Bernard, "İlk Mu'tezillerde İlim Kavramı" (trc. Şerafettin Gölçük), *İİFD*, sy. 2 (1977), s. 321-339; Mehmed Dağ, "Eş'arî Kelâmında Bilgi Problemi", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, IV, Ankara 1980, s. 97-114; a.mlf., "İslâm Felsefesinin Bazı Temel Sorunları Üzerine Düşünceler", *Öndokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5, Samsun 1991, s. 3-34; D. B. Macdonald, "İlim", *İA*, V/2, s. 973-974; Ed., "İlm", *El²* (İng.), III, 1133-1134.

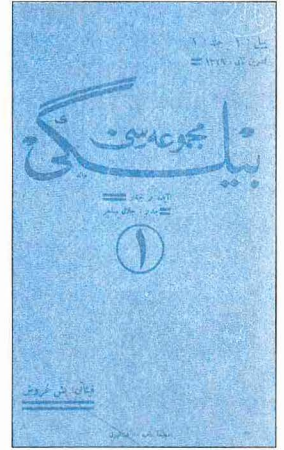
BİLGİ MECMUASI

Türk Bilgi Derneği tarafından
I. Dünya Savaşı öncesinde
yayınlanan akademik hüviyette
aylık fikir dergisi.

İstanbul'da Teşrînsânî 1329 - Haziran 1330 (Ekim 1913 - Haziran 1914) tarihleri arasında toplam olarak yedi sayı yayımlanan derginin müdürü Celâl Sahirdir (Erozan). Dergi, eski Maarif Nâzırı Emrullah Efendi, Akçuraoglu Yusuf, Ahmed Agayef (Ağaoğlu), Celâl Sahir, Ziya Gökalp, Köprülüzâde Mehmed Fuad ve Doktor Nâzım gibi II. Meşrutîyet sonrası yıllarında şöhret kazanan Osmanlı aydınlarının, Fransız Akademisi'ni (Académie Française) örnek alarak doğrudan doğruya araştırmaya ve bilgi birikimine yönelik bir akademi oluşturma amacıyla kurdukları Türk Bilgi Derneği'nin yayın organıdır.

"Türkiyat", "İslâmiyat", "Hayâtîyat", "Felsefe ve İctimâiyat", "Riyâziyat ve Maddiyat" ile "Türkçülük" adları altında altı şubeden meydana gelen dernek ilk planda "memlekette hakiki usul ve ihtisas üzerine müesses ilmi bir cereyan vücud getirmek" amacıyla kurulmuş olup o dönemin kendi alanlarında isim yapmış fikir ve ilim adamlarıyla yazar ve siyasî şahsiyetlerini bir araya toplamıştır. Bu isimler arasında dergi yazarlarından başka Necib Âsım (Yazıksız), Ahmed Refik (Altınay), Hüseyinzâde Ali (Turan), Bursa-lı Mehmed Tâhir, Fuad Râif (Köse) (Türkiyat şubesi); Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım, Halim Sâbit (Şibay), Ebû'l-Ulâ, Mansûrî-zâde Said, Halil Nimet (İslâmiyat şubesi); Bahâeddin Şâkir, Âkil Muhtar (Özden), Tevfik Rüşdü (Aras), Adnan (Adıvar) (Hayâtîyat şubesi); Emrullah Efendi, Fâik Sabri (Duran), Lutfi Fikri (Tozan), Mehmed Câvid (Felsefe ve İctimâiyat şubesi); Sâlih Zeki (Riyâziyat ve Maddiyat şubesi); Ömer Seyfeddin, Celâl Esad (Arseven), Hüseyin Câhid (Yalçın), Hamdullah Subhi (Tanrıöver), Salâh Cimcoz, Kâzım Nâmi (Duru), Mehmed Emin (Yurdakul) (Türkçülük şubesi) ile 1910-1915 yılları arasında İstanbul'da bulunan Rus asıllı Parvus (Alexandre Helphand) ve İttihatçılar'la yakın münasebetleri bulunan Dârülfünun müderrislerinden Moiz Kohen (Tekin Alp) bulunmaktadır.

Başta tarih, dil, edebiyat ve felsefe olmak üzere sosyoloji, sanat tarihi, mimari, siyaset, İslâmiyet, eğitim, pedagoji, tıp, iktisat ve matematik konula-

Bilgi
Mecmuası'nın
ilk sayısının
kapağı

rında devrine göre oldukça ileri bir seviyede akademik hüviyette ilmi makalelerin yer aldığı derginin hemen her sayısı bir kitap hacminindedir. Daha çok kültürel mahiyette Türkçülük ideolojisinin hâkim olduğu dergide iktisadî konulardaki yazılar derneğin fahri üyesi Parvus tarafından kaleme alınmıştır. Derginin ilk sayısında Türk edebiyatı tarihinde tez-kirecilik anlayışından modern anlamda edebiyat tarihine geçişte bir dönüm noktası kabul edilen Fuad Köprülü'nün meşhur "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul" adlı makalesi, altıncı sayısında da derneğin nizamnâmesiyle her şubede görev alan üyelerin adları ve ayrıntılı bir çalışma programı yayımlanır.

Dergide yer alan diğer önemli makaleler arasında Ahmed Agayef'in "İslâmiyet'ten Evvel Arablar" (nr. 1, s. 53-62), Akçuraoglu Yusuf'un "Osmanlı Saltanatı Müessesatı Tarihine Dair Bir Tecrübe" (nr. 1, 2, s. 82-96, 117-134), Muallim İsmâil Hakkı'nın (Baltacıoğlu) "El İşlerinin Terbiye Nokta-i Nazarından Tedkiki" (nr. 3-4, s. 197-224, 329-363), Parvus'un "Türkiye'nin Mâlî Esareti" (nr. 3, s. 225-253) ve "Türkiye için Mâlî Esaretten Kurtuluş Yolları" (nr. 5, s. 437-477), Rızâ Tevfik'in "Felsefe-i Umumiyyeye Medhal" (nr. 6, 7, s. 541-552, 676-703), Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın "Hoca Ahmed Yesevî" (nr. 6, s. 611-645) ve Andon B. Tingir'in "Türk Dilinde 'ne' Edât-ı Selbi" (nr. 6, s. 664-667) adlı yazıları bulunmaktadır.

İslâmiyet'ten önceki Araplar'dan Osmanlılar'da saltanat müessesesine, eski Yunan'da ahlâk felsefesinden felce, kalp hastalıklarına ve tifoya, Galata borsasından Türk atasözlerine kadar çok değişik konularda araştırma ve incelemelerin bulunduğu derginin oldukça geniş bir yazar kadrosu vardır. Yazarları arasında yukarıda zikredilenlerden başka şu

isimler de yer almaktadır: Abdullah Cevdet, Selânikli Doktor Rifat, Şerefeddin (Yaltkaya), Oktay Kaan (Akçuraioğlu Yusuf), M. Zekeriya (Sertel), Mimar Mukbil Kemal, Seyyid Hâşim, Mehmed İzzet, A. Zeki Velidi (Togan), Ali Muhtar, Müfid Râtib ve Mustafa Şeref.

BİBLİYOGRAFYA :

Zafer Toprak, "Türk Bilgi Derneği (1914) ve Bilgi Mecmuası", *Osmanlı İlmî ve Mesleki Cemiyetleri*, İstanbul 1987, s. 247-254; a.mlf., "II. Meşrutiyet'te Fikir Dergileri", *TCTA*, I, 128; Ziya Bakırcıoğlu, "Bilgi Mecmuası", *TDEA*, I, 431.

ABDULLAH UÇMAN

BİLGİRÂMÎ

(bk. ABDÜLCELİL-i BİLGİRÂMÎ).

BİLİRKİŞİ

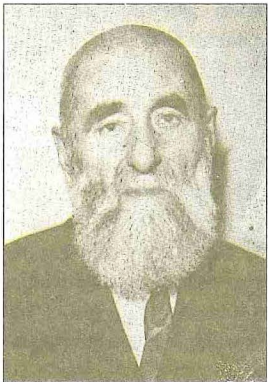
(bk. EHL-i VUKUF).

BİLMEN, Ömer Nasuhi

(1883-1971)

Türkiye Cumhuriyeti'nin
beşinci Diyanet İşleri başkanı,
fıkıh ve tefsir âlimi.

1883'te (hicri Rebülevvel 1300, Rûmî 1299) Erzurum'un Salasar köyünde doğdu. Babası Hacı Ahmed Efendi, annesi Muhîbe Hanım'dır. Küçük yaşta iken babasının vefatı üzerine Erzurum Ahmediyye Medresesi müderrisi ve nakîbüleşraf kaymakamı olan amcası Abdürrezzak İlmî Efendi'nin himayesinde yetişti. Amcasından ve Erzurum müftüsü Narmanlı Hüseyin Efendi'den ders okudu. İki hocası da yakın aralıklarla ölünce İstanbul'a gitti (1908) ve Fatih dersiâmlarından Tokatlı Şâkir Efendi'nin derslerine devam edip icâzet aldı (1909). Ayrıca Ders Vekâleti'nce açılan imtihanı kazanarak dersiâmlık şehâdetnâmesi aldı (1912).

Ömer
Nasuhi
Bilmen

Bu arada okumakta olduğu Medresetü'l-kudât'ı da bitirdi (1913). Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilen, Türkçe ile birlikte üç dilde şiir yazabilen Ömer Nasuhi Bilmen bir ara Fransızca'ya da merak sarmış ve bu dili de tercüme yapacak kadar öğrenmişti.

Eylül 1912'de Beyazıt dersiâmi olarak göreve başladı. Temmuz 1913'te Fetvâhâne-i Âlî müsevvid mülâzımlığına tayin edildi. Bir yıl sonra başmülâzımlığa terfi edip Ağustos 1915'te Hey'et-i Te'lîfiyye üyesi oldu. 18 Mayıs 1916'da Dârülhilâfe Medresesi Kısım-ı Âlî fıkıh müderrisliğine, Nisan 1917'de Mahkeme-i Temyiz Şer'iyye Dairesi terekke müteallik l'âmât telhîs mümeyyizliğine nakledildiyse de Mayıs 1920'de tekrar Hey'et-i Te'lîfiyye üyeliğine getirildi. 1922 yılında Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye üyeliğine nakledildi ve aynı yıl bu dairenin kaldırılması üzerine dersiâmlığa devam etti. 1923'te Sahn Medresesi kelâm müderrisi oldu; fakat bu medrese de bir yıl sonra kapatıldı. 14 Şubat 1926'da İstanbul Müftülüğü müsevvidliğine, 16 Haziran 1943'te de İstanbul müftülüğüne getirildi. 30 Haziran 1960 tarihinde Diyanet İşleri başkanlığına tayin edildi ve henüz bir yılını doldurmadan 6 Nisan 1961'de emekliye ayrıldı. Uzun memuriyet hayatı boyunca öğretmenlik hizmetinde de bulunan Ömer Nasuhi Bilmen, Dârüşşafakâ Lisesi'nde yirmi yıla yakın bir süre ahlâk ve yurttaşlık dersleri okuttu. İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda ve Yüksek İslâm Enstitüsü'nde usûl-i fıkıh ve kelâm dersleri verdi. Hayatının sonuna kadar ilmî çalışmalarını sürdürdü ve sekiz ciltlik tefsirini emekli olduktan sonra yazdı. 12 Ekim 1971'de İstanbul'da vefat eden Ömer Nasuhi Bilmen Edirnekapi Sakızağacı Şehitliği'ne defnedildi.

Ömer Nasuhi Bilmen İstanbul müftülüğüne tayin edildiği tarihten itibaren vefat edinceye kadar gerek ilmî ve ahlâkî otoritesi, gerekse samimi dindarlığı ve tevazuu ile dinî konularda Türkiye'de müslüman halkın başlıca güven kaynağı olmuştur. İnançta, ibadet ve ahlâkta Ehl-i sünnet mezhebinin şahsında tam bir liyakatla temsil ettiği için herkesin saygı ve sevgisini kazanmıştı. Şüphesiz bunda yaşadığı sürece aktif politikanın dışında kalmasının da önemli rolü vardır. Aslında Diyanet İşleri başkanlığından on ay gibi çok kısa bir süre içinde ayrılmasının gerçek sebebi, o günkü yönetimin Türkçe ezan ve benzeri konularda Ömer Nasuhi Bilmen'i kendi poli-

tik amaçlarına alet etmeye kalkışmasıdır. Zira Bilmen de selefleri gibi dinî meseleler söz konusu olunca asla taviz vermeyen bir yapıya sahipti. Nitekim 1960'lı yıllarda dinde reform imajını Türkiye'nin gündeminde tutmak için büyük çaba gösteren çevrelere karşı, "Bozulmayan bir dinde reform mu olur" diyor ve İslâm'ın ortaya koyduğu iman, ahlâk ve hukuk ilkelerinin orijinalliğini, evrenselliğini kendinden beklenen liyakat ve cesaretle savunuyordu.

Beş yıl süreyle bulunduğu Hey'et-i Te'lîfiyye üyeliği Ömer Nasuhi Bilmen'e tam bir hukuk formasyonu kazandırmıştır. Burada derleyip tanzim ettiği malzemeyi *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* adlı eserinde değerlendirdi. Bu kitap yayımlandığı zaman akademik çevrelerde büyük bir yankı uyandırmıştı. Onun Türkiye çapında tanınmasını sağlayan diğer önemli bir eseri de *Büyük İslâm İlmihali*'dir. Ömer Nasuhi Bilmen, eski dersiâmlardan Cumhuriyet döneminde telifle meşgul olan birkaç âlimden biridir. Kendisi Erzurum ağız ile konuştuğu halde eserlerinde kullandığı üslûp ağıdalı fakat mükemmel denecek kadar sağlamdır. Gençlik döneminde yazdığı Türkçe ve Farsça şiirlerinde de duygu, düşünce ve ölçü açısından oldukça başarılıdır.

Eserleri. Hayatının büyük bir kısmını telifle geçiren ve temel İslâmî ilimler alanında çok sayıda eser veren Ömer Nasuhi Bilmen'in başlıca eserleri şunlardır: 1. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu**. Mezhepler arası mukayeseli sistematik bir İslâm hukuku kitabı olup Latin harflerinin kabulünden sonra Türkiye'de İslâm hukuku sahasında kaleme alınmış ilk ve en muhtevalı eserdir. İlk olarak İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından basılan eserin (I-VI, İstanbul 1949-1952) daha sonra sekiz cilt halinde birçok baskısı yapılmıştır. 2. *Büyük İslâm İlmihali*. Akaid hakkında özet bilgilerle başlayan kitapta ibadetle ilgili konulara geniş yer verilmiş ve fıkıh kitaplarında "Kerâhiyyet ve İstihsan" başlığı altında ele alınan yeme, içme, giyim ve alışverişle ilgili dinî hükümler açıklanmıştır. Eserin son kısmı İslâm ahlâkına ve siyere ayrılmıştır. Önce fasiküller halinde neşredilen (İstanbul 1947-1948) kitap daha sonra tek cilt olarak birçok defa basılmıştır. Dilinin ağır olmasına rağmen şimdiye kadar 2.5 milyon üstünde basılarak erişilmesi güç bir rekor kırmış bulunan eser, Türkiye'de uzun yıl-